

УДК 303.4:655.06(477.83)

Ewa WÓJCIK

PRODUKCJA WYDAWNICZA W WIELONARODOWYM LWOWIE – POSTULATY BADAWCZE

Lwów w okresie międzywojennym II Rzeczypospolitej był drugim po Warszawie ośrodkiem wydawniczym Polski. Jego pozycję wyznaczała nie tylko działalność polskich firm nakładczych jak Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Książnica Atlas czy Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, ale również ukraińskich takich jak Towarzystwo Naukowe im. Szewczenki, Prosvita, Ukraińska Presa, Ridna Skoła, Svit Dytyny. Porównanie dorobku wydawniczego nakładców polskich i ukraińskich może być punktem wyjścia do określenia Lwowa jako ośrodka kultury i nauki. W tym celu Autorka proponuje przyjęcie wspólnych założeń badawczych, których realizacja pozwoli w przyszłości na porównanie dokonań polskich i ukraińskich wydawców. Autorka wskazuje na problemy metodologiczne z jakimi zmierzyć się musi badacz podejmujący próbę analizy rynku wydawniczego określonego ośrodka.

Słowa kluczowe: *Historia książki 1919–1939, Lwów 1919–1939, Ukraiński ruch wydawniczy 1919–1939.*

Polska po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, po 123 latach niewoli, odbudo-wywała swoją państwowość w nowych warunkach politycznych i ekonomicznych. Proces tworzenia nowej suwerenności był niezwykle trudny. Dopiero w 1921 roku, w wyniku powstań śląskich, plebiscytów na Warmii i Mazurach, wygranej wojny z bolszewikami oraz walk o Lwów, ustalone zostały granice państwa polskiego. Po pierwszym okresie entuzjazmu z odzyskanej wolności, kolejne rządy musiały walczyć z pozostałościami po długim okresie niewoli. Przed nowym państwem stało wiele nowych wyzwań, od realizacji których zależało funkcjonowanie Drugiej Rzeczypospolitej. Scalenie trzech różnych pod względem ekonomicznym, prawnym i oświatowym organizmów wymagało czasu i sprawnego zarządzania. Dodatkowo, sprawę utrudniał fakt specyfiki nowego państwa pod względem narodowościowym. Na obszarze Polski znalazła się ludność odmienna kulturowo, językowo i wyznaniowo. Mowa tu o ludności żydowskiej, ukraińskiej, białoruskiej, litewskiej, niemieckiej i całej mieszance innych etnicznych grup zamieszkujących różne regiony kraju.

Traktat Pokoju z 28 czerwca 1919 roku zawarty między Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi a Niemcami w Wersalu zobowiązywał Polskę do zapewnienia egzystencji mniejszościom narodowym. Kwestia ta została przedstawiona w dokumencie zwanym Małym Traktatem Wersalskim w 12 artykułach, w których gwarantowano ludności wolność praktyk religijnych, używanie języka ojczystego, prowadzenie zakładów wychowawczych i szkół,

utrzymywanie przez państwo szkół publicznych, subwencjonowanie z budżetu państwa lub samorządu działalności służącej celom wychowawczym, religijnym i dobroczynnym (Dz. Ustaw RP 1920 nr 110, poz. 728)¹.

Zobowiązania międzynarodowe wobec mniejszości narodowych w Polsce zostały zapewnione ustawą konstytucyjną z 17 marca 1921 roku, które obligowały ją do przestrzegania zasad równego traktowania wszystkich narodowości wobec obowiązującej konstytucji. Dokument ten gwarantował mniejszościom kultywowanie tradycji narodowych, kultury, organizację szkolnictwa, używania języka narodowego, wolność wyznania religijnego².

Przez całe dwudziestolecie Polska borykała się z problemami ludności mniejszościowej, podejmowane decyzje i ich realizacja często zaostrzały napięte stosunki, zwłaszcza na terenach wschodnich. Rozmieszczenie poszczególnych grup mniejszościowych na obszarze Polski wiązało się z ich udziałem w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym poszczególnych ośrodków miejskich. I tak mniejszość niemiecka związana była z Poznaniem, Łodzią i Katowicami, litewska i białoruska z Wilnem, a ukraińska ze Lwowem. Ludność żydowska zamieszkiwała całe terytorium Polski, stąd też trudno wskazać szczególnie wyróżniające się ośrodki.

W porównaniu z innymi miastami Polski, Lwów od wieków stanowił mieszaną narodowościową. Według spisu powszechnego w 1921 roku miasto zamieszkiwało 219 388 ludności głównie polskiej, żydowskiej i ukraińskiej³. Przez pierwsze dziesięciolecie nastąpiła większa polonizacja Lwowa spowodowana napływem Polaków do miasta, ale pozostało ono nadal miejscem stykania się kultur różnych narodów i nacji⁴. Według spisu z 1931 roku, liczba lwowian zwiększyła się prawie o 100 tysięcy i wynosiła 312 231 ludności, co wynikało także z przyłączenia do miasta sąsiednich gmin. Niewielkim zmianom uległa natomiast struktura narodowościowa, ale trudno jest dziś ustalić liczbę poszczególnych narodowości, bowiem w spisie tym nie pytano o narodowość tylko o język ojczysty. Analizując wszystkie dane statystyczne można zgodzić się z Grzegorzem Mazurem, że Polacy stanowili niewiele ponad połowę mieszkańców miasta (50-52%), Żydzi jedną trzecią (30-34%), kilkanaście procent (12-16%) Ukraińcy. Stan taki obserwować możemy przez całe dwudziestolecie międzywojenne⁵. Zamieszkujący tu Polacy, Ukraińcy, Żydzi, Niemcy i Ormianie zostawili wiele śladów swojego przywiązania do miasta. Historia kultury, nauki i literatury Lwowa potwierdza fakt uczestnictwa w jej tworzeniu wielu narodowości. Julian Maślanka we wstępie do wspomnień lwowskich Mariana Tyrowicza napisał,

«W pewnym sensie ta różnaitość żywiołów narodowościowych, jakiej nie spotykało się w żadnym mieście europejskim była wielkim bogactwem Lwowa. Od stuleci

¹ M. Iwanicki: *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918-1939*. Siedlce 1975, s. 42-43.

² Ibidem, s. 44.

³ Dane wg. Spisu powszechnego z 1921 roku. Wyniki tego pierwszego spisu w wolnej Polsce były wielokrotnie krytykowane, ale dla celów niniejszej pracy różnice pojawiające się w różnych opracowaniach nie mają większego znaczenia.

⁴ L. Podhorodecki: *Dzieje Lwowa*. Warszawa 1993, s. 175.

⁵ G. Mazur: *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918-1939*. Kraków 2007, s. 23.

mieszkał tu obok Polaków, w dużych skupiskach Ukraińcy, Ormianie i Żydzi. A ponadto w okresie rozbiorów osiedliło się trochę żywiołu czeskiego, węgierskiego i oczywiście armia austriackich urzędników, która z czasem częściowo się spolonizowała»⁶.

Ze zróżnicowania etnicznego i narodowego wynika także różnorodność wyznaniowa. We Lwowie żyli katolicy obrządku łacińskiego, greckiego i ormiańskiego, ale także wyznawcy judaizmu, ewangelicy i prawosławni. W 1921 roku odnotowano 111 860 rzymskich katolików, 27 269 grekokatolików i 76 854 wyznawców judaizmu pozostałe wyznania to 3405 osób⁷. Dziesięć lat później proporcje te nie uległy większym zmianom⁸.

Pośrednio ze składem wyznaniowym łączy się także grupa językowa. Katolicy obrządku rzymskiego i ormiańskiego posługiwali się językiem polskim w 99%, greko-katolicy mówili głównie po rusku (68%), ale 32% posługiwało się językiem polskim. 75% Żydów deklaroowało język jidysz i hebrajski, pozostałe 25% używało języka polskiego⁹.

Nie jest celem tego opracowania ocena polityki Polski wobec mniejszości narodowych, konfliktów etnicznych i religijnych. Bowiem głównym zamiarem autorki jest podzielenie się spostrzeżeniami dotyczącymi badań nad produkcją wydawniczą Lwowa w okresie dwudziestolecia międzywojennego, która odzwierciedla wspomnianą wyżej różnorodność narodową, kulturową, językową i wyznaniową. Już na wstępie należy zauważyć, że jedna szóstą produkcji wydawniczej Lwowa to druki wydawane przez nakładców ukraińskich w języku narodowym. Zainteresowania autorki nie poszły jednak w kierunku penetracji tego rynku, bowiem przyjęte założenia badawcze określają obszar i zakres zainteresowań do książki wydawanej we Lwowie przez nakładców polskich. Wynikła jednak z tego chęć podzielenia się pewnymi spostrzeżeniami, które w konsekwencji mogłyby zachęcić stronę ukraińską do badań nad produkcją wydawniczą we Lwowie w okresie międzywojennym. Przyjęcie wspólnych założeń badawczych i konsekwentna ich realizacja, mogłaby w przyszłości doprowadzić do pełnej analizy rynku wydawniczego Lwowa w tym okresie.

Porównanie i wartościowanie dorobku instytucji wydawniczych działających na terenie Lwowa stanowi interesujący materiał do określenia kierunków polityki wydawniczej i struktury tematycznej produkcji wydawniczej tego specyficznego ośrodka. Zasadność podejmowania tego typu prac tłumaczyć należy próbą odpowiedzi na pytanie o rolę Lwowa w życiu kulturalnym i naukowym Polski.

Swoje rozważania należałoby rozpocząć od wskazania, że ocena rynku wydawniczego jest możliwa tylko po sporządzeniu w miarę dokładnej statystyki druków lwowskich w okresie międzywojennym. Sprawę ułatwia fakt pełnego

⁶ M. Tyrowicz: *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918-1939*. Przedmowa J. Maślanki. Wrocław 1991, s. 9.

⁷ A. Bonusiak: *Lwów w latach 1918-1939*. Rzeszów 2000, s. 191

⁸ Według spisu powszechnego z 1931 roku 157 490 osób należało do kościoła rzymskokatolickiego, 49 747 do kościoła grekokatolickiego, 3630 kościoła ewangelickiego, a 99 595 osób zadeklarowało się jako wyznawcy judaizmu. Pozostałe wyznania to 1638 osób.

⁹ E. Callahan: *Struktura wyznaniowa i narodowościowa Lwowa w latach 1857-1931*. «Literatura Ludowa» 1999, nr 4-5, s. 68.

opracowania prasy ukazującej się we Lwowie, polskiej przez Jerzego Jarowieckiego¹⁰, a ukraińskiej przez Mirosława Romanjuka i Marię Hałuszko¹¹.

W celu oceny rozmiaru i charakteru polskiej produkcji wydawniczej Lwowa sporządzona została w programie WIN-ISIS bibliograficzna baza danych, która objęła 16 958 druków. Powstała ona na podstawie *Bibliografii Polskiej* Jana Czubka 1918–1919, wznowionego przez Władysława Tadeusza Wisłockiego *Przewodnika Bibliograficznego Seria II* za lata 1920–1928, *Urzędowego Wykazu Druków* (1928–1939) oraz *Bibliografii polskiej 1901–1939*. T. 1–12 od A do Jac. Ta ostatnia pozycja okazała się szczególnie pomocna w uzyskaniu informacji o publikacjach z lat 1919–1939, których nie odnotowano w bibliografiach dwudziestolecia międzywojennego. Utworzenie maksymalnie pełnej bazy wiązało się z koniecznością korzystania z różnych innych źródeł. Bardzo pomocne okazały się katalogi wydawnicze i księgarskie wydawane przez firmy wydawnicze, księgarnie nakładowe i antykwiariaty. Przy ustalaniu faktów, kolejności wydań, wyjaśnieniu błędów, niezwykle przydatne były katalogi: Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Biblioteki Jagiellońskiej oraz Biblioteki Narodowej. Wymienione źródła wzajemnie się uzupełniały i pozwoliły na stworzenie bazy, która stała się podstawą do analizy produkcji wydawniczej Lwowa. Jej opracowanie wymagało niezwyklej precyzji przy gromadzeniu danych. Starano się rejestrować tylko bezsporne fakty, bowiem każda pomyłka mogła spowodować zdublowanie rekordów. Wykorzystanie tego oprogramowania posiada swoje zalety i wady¹². Do zalet zaliczyć należy m. in. możliwość porównania ze sobą różnych parametrów, wykazanie relacji, zależności, proporcji. Pozwala to uzyskać odpowiedzi na szereg pytań sformułowanych roboczo w formie kwerend (zwykłych i krzyżowych). Pozwala to również na dowolne układanie (według różnych porządków, np. alfabetycznego według autorów, tytułów, języka, kategorii treściowej, chronologicznie według dat wydania, itp.) i zliczanie zgromadzonych opisów bibliograficznych, a także wydruk takich wykazów – bez obawy o pomyłkę, co często, przy wielotysięcznych spisach nie jest bez znaczenia. Program daje także możliwość uzupełniania i modyfikowania bazy na bieżąco nowymi opisami, co nie wpływa na jakość utworzonych już kwerend. Należy jednak pamiętać, że niekompletność materiału źródłowego może doprowadzić do zniekształcenia wyników badań, literówki, niepoprawne przydziały do grup tematycznych w bazie powodują, że program «nie widzi» i nie zlicza ich w odpowiedni sposób.

Sporządzona baza uwzględnia wszelkie druki ukazujące się na terenie Lwowa, z wyjątkiem wspomnianych już czasopism lwowskich oraz dokumentów życia społecznego, na które składają się odezwy, ulotki, cenniki, bilanse, preliminarze budżetowe, plakaty, obwieszczenia, instrukcje oraz druki okazjonalne liczące poniżej 4

¹⁰ J. Jarowiecki: *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*. Kraków-Wrocław 2008; J. Jarowiecki, B. Góra, *Prasa lwowska w dwudziestoleciu międzywojennym. Próba bibliografii*. Kraków 1994.

¹¹ M. M. Romanjuk, M. W. Hałuszko: *Ukraiński czasopisy Lwowa. 1848–1939. – T. 2: 1901–1919. – Lviv 2002; T.3: 1920–1939. – Lviv 2003.*

¹² Na wady i zalety badań wynikających z wykorzystania oprogramowania umożliwiającego stworzenie bazy danych zwróciła uwagę Bogumiła Staniów, zob. *Metody ilościowe w badaniach nad literaturą i książką dla dzieci i młodzieży*. W: *Bibliologia : problemy badawcze nauk humanistycznych*. Pod red. Dariusza Kuźminy. Warszawa 2007, s. 101–103.

strony. Zbiór ten stanowi ciekawy materiał dokumentujący życie miasta, ale jest niekompletny. Jego opracowanie wymagałoby dodatkowych żmudnych poszukiwań, bowiem międzywojenne bibliografie traktują dokumenty życia społecznego wybiórczo. Odrzucono także kalendarze i jednodniówki, które stały się już przedmiotem opracowań naukowych J. Jarowieckiego, G. Wrony, E. Wójcik¹³. Uwzględniono natomiast bardzo liczne w bazie odbitki i nadbitki z czasopism, które dopiero od niedawna są rejestrowane przez badaczy ruchu wydawniczego. Wcześniej uważano, że są tylko powielonym tekstem, już funkcjonujących w obiegu naukowym. Wagę naukową tych druków zauważyli już bibliografowie i statystycy dwudziestolecia międzywojennego, rejestrując je w różnorodnych spisach, katalogach, bibliografiach i statystykach. Wydawcy i autorzy tych druków liczyli na szersze rozpowszechnienie zawartych w nich treści nie tylko w środowiskach naukowych¹⁴. Ich rolę i znaczenie doceniły także Anna Gruca¹⁵ i Maria Konopka¹⁶, uwzględniając odbitki w statystyce ruchu wydawniczego Galicji doby autonomii.

Produkcja wydawnicza Lwowa odzwierciedla także jego wielonarodowość. Lwów był centrum naukowym, kulturalnym i religijnym społeczności ukraińskiej. Na jego terenie prowadzili działalność wydawniczą nakładcy ukraińscy, którzy opublikowali 2826 tytułów, co stanowi 1/6 (17,6%) ogólnej produkcji Lwowa. Wśród nakładców odnotować należy także mniejszość żydowską, chociaż jej inicjatywy wydawnicze stanowią tylko 1% (169 tytułów) ogólnej produkcji Lwowa¹⁷. Lwowskie środowiska żydowskie wydawały niewiele, większość w języku polskim. Wynikało to także z postaw asymilacyjnych lwowskich Żydów, którzy uczestniczyli w polskim życiu kulturalnym i naukowym miasta.

W prowadzonych badaniach ruchu wydawniczego Lwowa konieczne stało się również wyróżnienie instytucji finansujących edycje książek. Biorąc pod uwagę przyjęte założenia badawcze, specyfikę badanego obszaru i przedziału czasowego oraz korzystając z dotychczasowych propozycji podziału wydawców, przede wszystkim Marii Konopki¹⁸ i Niny Kraśko¹⁹, przyjęto następujące kategorie: nakładcy zawodowi (wydawnictwa, księgarnie sortymentowo-nakładowe, antykwariaty, drukarnie), redakcje czasopism, nakładcy prywatni, instytucje

¹³ J. Jarowiecki: *Prasa lwowska w dwudziestoleciu...*, G. Wrona: *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*. Kraków 2005, E. Wójcik: *Kalendarze dwudziestolecia międzywojennego (dzieje, problemy literatury i kultury, bibliografia)*. – Kraków 2000.

¹⁴ C. Gutry: *Od wycinka do zbioru wydawniczego samoistnych dzieł*, Warszawa 1933, s. 23–24. Odbitka z «Przeglądu Graficznego, Wydawniczego i Papierniczego» 1933, nr 4–8.

¹⁵ A. Gruca: *Nakładem własnym... : autorzy jako wydawcy swoich prac w Krakowie w dobie autonomii galicyjskiej*. Kraków 2007, s.72–73.

¹⁶ M. Konopka: *Rynek wydawniczy Lwowa w latach I wojny światowej*. W: *Książka, biblioteka, informacja: między podziałami a wspólnotą II*. – T. 2, pod red. J. Dzieniakowskiej, I. Krasieńskiej, M. Olczak-Kardas, Kielce 2011, s. 44.

¹⁷ Jest to ogólna liczba tytułów w języku hebrajskim i jidysz.

¹⁸ M. Konopka: *Problematyka kategoryzacji lwowskich nakładców doby autonomii galicyjskiej (1861–1914)*. W: *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych*. Pod red. Dariusza Kuźminy. – Warszawa 2007, s. 214–222.

¹⁹ N. Kraśko: *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*. – Warszawa 2001, s.14–16.

naukowe, oświatowe, kulturalne, społeczne, religijne, polityczne, wojskowe, życia gospodarczego oraz związane z ochroną zdrowia.

Stworzenie kartoteki nakładców ujawniło wiele problemów związanych z rozszyfrowaniem faktycznych wydawców ukrywających się pod nazwami serii wydawniczych. Przy opisie podawano tylko drukarnię, lub skład główny któregoś z lwowskich księgarzy. Duża część druków ukazała się bez wskazania wydawcy. Problemem wymagającym rozstrzygnięcia jest także pokaźna ilość odbitek z czasopism, wydawanych bez wskazania na nakładcę. Ostatecznie zdecydowano się, mimo pewnych wątpliwości, przyjąć założenie, że finansowane były przez redakcję danego czasopisma. Tym bardziej, że w wielu przypadkach, gdy nakładcą był autor odbitki odnotowywano to na pierwszej lub ostatniej stronie druku. Te i inne rozstrzygnięcia konieczne są jednak, żeby uniknąć zbyt wiele pozycji bez wskazania nakładcy.

Przy ustalaniu chronologii wydań kierowano się datą widniejącą na karcie tytułowej druku, chociaż często zdarzało się, co ustalano na podstawie źródeł bibliograficznych, nie była to faktyczna data jego wydania. Mimo różnych wątpliwości otrzymane dane statystyczne nie powinny zakłócić obserwacji dynamiki rozwoju lwowskiej produkcji wydawniczej, nasilenia liczby wydań i częstotliwości wznowień.

Ocena rynku książki wiąże się także z koniecznością przedstawienia oferty wydawniczej danego ośrodka. Stąd wynika konieczność zastosowania klasyfikacji, która pozwoli na wskazanie kierunków zainteresowań lwowskich wydawców. Ostatecznie przyjęto podział piśmiennictwa zastosowany w «Statystyce druków», która rejestrowała produkcję wydawniczą Polski na podstawie danych dostarczanych przez Bibliotekę Narodową²⁰. Po wprowadzeniu niewielkich zmian, pozwolił on na określenie specyfiki wydawniczej ośrodka lwowskiego. Wcześniej klasyfikacją tą posłużyła się Maria Czarnowska dla pokazania udziału Warszawy w produkcji książki naukowej i popularnej oraz podręczników w latach 1933 i 1934²¹.

W «Statystyce druków» podzielono materiał według następującej klasyfikacji:

1. Encyklopedie ogólne. Dzieła treści mieszanej
2. Bibliografie. Księgoznawstwo. Bibliotekarstwo. Muzealnictwo
3. Religioznawstwo. Teologia. Ustrój kościoła i organizacji religijnych. Dzieła treści religijnej
4. Filozofia. Historia filozofii. Logika. Psychologia. Estetyka. Etyka
5. Matematyka. Astronomia
6. Fizyka. Chemia.
7. Geologia. Geofizyka. Mineralogia. Meteorologia
8. Biologia. Botanika. Zoologia. Anatomia. Morfologia. Histologia. Fizjologia (roślin, zwierząt i człowieka)
9. Antropologia. Prehistoria. Etnologia. Etnografia. Folklor
10. Językoznawstwo, filologia
11. Historia i nauki pomocnicze
12. Geografia. Podróże. Krajoznawstwo.

²⁰ *Statystyka druków*. Warszawa 1932–1939.

²¹ M. Czarnowska: *Ruch wydawniczy w Warszawie 1918-1939...*, s. 263–264.

13. Teoria i historia literatury. Krytyka literacka
14. Literatura piękna. Literatura dla dzieci i młodzieży
15. Sztuki plastyczne. Teoria sztuki. Archeologia klasyczna
16. Teatr. Muzyka. Kinematografia. Taniec.
17. Historia i teoria prawa. Prawo aktualne wszystkich narodów. Prawo międzynarodowe. Nauka obywatelska. Samorzady.
18. Nauki i zagadnienia społeczne. Socjologia. Polityka. Publicystyka. Statystyka.
19. Nauki ekonomiczne. Skarbowość i finanse. Biurowość. Buchalteria. Stenografia. Ubezpieczenia.
20. Pedagogika. Szkolnictwo. Oświata pozaszkolna.
21. Wychowanie fizyczne. Gry. Zabawy. Sporty.
22. Medycyna. Farmacja. Weterynaria. Czerwony Krzyż
23. Przemysł. Rękodzieło. Handel. Komunikacja. Transport
24. Technika przemysłowa i rękodzielnicza. Roboty kobiece
25. Rolnictwo. Leśnictwo. Ogrodnictwo. Rybołówstwo. Łowiectwo. Gospodarstwo domowe
26. Wojskowość. Marynarka. Lotnictwo wojskowe.

Klasyfikacja ta stała się, po drobnych zmianach i uzupełnieniach, podstawą do uporządkowania produkcji wydawniczej Lwowa w dwudziestolecie międzywojennym. Przy szeregowaniu poszczególnych tytułów brano pod uwagę temat główny wydawnictwa, każda pozycja znalazła się tylko w jednej kategorii treściowej. Przyjęta zasada była często powodem licznych wątpliwości co do zaszeregowania tytułów, w których trudno było jednoznacznie określić tematykę. Wydaje się jednak, że przy tak licznej produkcji wydawniczej nie wpłynęło to na charakterystykę ilościową ruchu wydawniczego we Lwowie.

Już wstępna analiza statystyki druków lwowskich pokazała, że pozycję Lwowa, drugiego po Warszawie ośrodka wydawniczego, wyznaczała przede wszystkim produkcja książki szkolnej i naukowej. Z tego powodu przy klasyfikacji materiału zastosowano dodatkowy podział ze względu na typ wydawnictwa: prace naukowe, podręczniki szkolne, wydawnictwa popularnonaukowe, fachowe, poradniki, nuty, mapy i plany. Podręczniki akademickie, mimo pewnych wątpliwości zaliczono do literatury naukowej, zgodnie z systematyką naukową. Do podręczników szkolnych zaliczono także lektury szkolne wskazane przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, szkolne atlasy geograficzne i historyczne, tablice matematyczne, fizyczne, chemiczne, pomoce szkolne i tzw. bryki, zabronione przez nauczycieli popularne ściągawki i streszczenia lektur.

Dążenie do stworzenia pełnej bazy wydawnictw lwowskich okresu międzywojennego a następnie jej uporządkowanie i poddanie analizie wymagało od autorki wielu żmudnych i czasochłonnych poszukiwań, nie zawsze adekwatnych do uzyskanych efektów. Jednak uzyskane dane statystyczne pozwoliły na sformułowanie ciekawych wniosków, często zmieniających obiegowo funkcjonujące w literaturze przedmiotu opinie co do udziału lwowskich nakładców w produkcji książki polskiej.

Należy przypuszczać, że sporządzona baza bibliograficzna, w przypadku druków ukraińskich i żydowskich nie jest kompletna, zwłaszcza do roku 1928. Rejestracja tych wydawnictw, często wydawanych nielegalnie i konfiskowanych, wymagałaby szerszych poszukiwań i osobnego opracowania. Warto zauważyć, że narodowość nakładców nie zawsze pokrywa się z językiem ich wydawnictw. Ukraińskie instytucje wydawały książki także w języku polskim, rosyjskim, niemieckim, angielskim, francuskim i po łacinie. Z kolei książki niemieckojęzyczne (291 druków) wydawane były głównie przez Polaków, chociaż znalazły się także w ofercie wydawców ukraińskich np. Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki.

Przyjęte założenia można odnieść także do produkcji wydawniczej realizowanej przez nakładców ukraińskich. Lwów był centrum wydawniczym tej społeczności. Obok firm profesjonalnie zajmujących się wydawaniem druków, działalność nakładową podejmowały różnego rodzaju instytucje, dla których wydawanie książek było zazwyczaj uzupełnieniem ich podstawowej aktywności, wspomagającym ją i propagującym. Często dysponowały one przedsiębiorstwami produkcyjno-handlowymi, czego przykładem może być Towarzystwo Naukowe im. T. Szewczenki, Instytut Staropigjalny, Towarzystwo Proswita. Roli tych instytucji nie sposób przecenić, bowiem ich nakłady stanowią połowę całości produkcji wydawniczej w języku ukraińskim.

Do nakładców profesjonalnych zaliczyć należy wydawnictwa, księgarnie sortymentowo-nakładowe, antykwariaty, drukarnie i redakcje czasopism. Już wstępna analiza ukraińskiej produkcji wskazuje na kilka znaczących firm podejmujących inicjatywy wydawnicze. Od 1910 roku prowadziło działalność Wydawnictwo Rusalka, którego właścicielem i wydawcą był Grigorij Ganuliak. Firma specjalizowała się w wydawaniu literatury ukraińskiej, stąd w jej ofercie znalazły się powieści, nowele, opowiadania i utwory dramatyczne na scenę. Wśród 84 tytułów wydanych przez firmę w okresie dwudziestolecia, odnotować należy także rosyjskich i polskich autorów. Wydawnictwo podejmowało również nakłady literatury dla dzieci.

Innego typu literaturę wydawała Spółdzielnia Wydawnicza «Červona Kalyna», która powstała w 1921 roku z inicjatywy byłych żołnierzy Ukraińskich Strzelców Siczowych i Ukraińskiej Galicyjskiej Armii (UHA). Celem organizacji było zbieranie i publikowanie materiałów, dokumentów i wspomnień z walk prowadzonych przez Ukraińców w latach 1917–1921²². Łącznie w okresie międzywojennym ukazało się 59 tytułów tego nakładcy, rzetelnie realizującego wyżej wspomniane cele. Jest to niewątpliwie jedyne wydawnictwo ukraińskie tak konsekwentnie prowadzące wytyczoną politykę wydawniczą. Powieści, nowele, opowiadania historyczne, wspomnienia i pamiętniki popularyzowały historię Ukrainy z lat 1914–1921. «Červona

²² Centralnyj Deržavnyj Istorycznyj Archiv Ukrainy u Lvovi [*Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy*, dalej CPIAUL], *Vydavničij Kooperativ «Červona Kalyna»* m. Lviv 1921–1939, fond 316, on. 1.

Kalyna» obok druków zwartych wydawała także liczne tytułów czasopism skierowane do różnych grup czytelników, w tym także dla dzieci²³.

Organizacja Ukraińskich Strzelców Siczowych wspierała finansowo także działającą w okresie dwudziestolecia Ukraińską Spółkę Wydawniczą. Na czele jej komitetu zarządzającego stanął znany działacz ukraiński Dmytro Doncow²⁴. Firma ta prowadziła podobną politykę wydawniczą jak Spółdzielnia Wydawnicza «Červona Kalyna».

W latach 1920–1939 istniała Ukraińska Knyharnia i Antykwarnia, której właścicielem był A. I. Chojnacki, a następnie od 1927 Izidor Gromnicki²⁵. Placówka ta obok działalności antykwarycznej podejmowała liczne nakłady książek z zakresu literatury pięknej, w tym również dla dzieci, oraz popularnonaukowej i szkolnej. Łącznie odnotowano 58 tytułów wydawanych przez tego nakładcę. Wzorem innych antykwariatów polskich i żydowskich Ukraińska Knyharnia i Antykwarnia wydawała opracowania lektur szkolnych tzw. bryki, bardzo popularne ściągawki wykorzystywane przez uczniów gimnazjalnych. Najpopularniejszym autorem tychże opracowań był Petro Kos.

Spółeczność ukraińska posiadała także Wydawnictwo Muzyczne «Torban» założone we Lwowie w 1905 roku przez kompozytora J. Jarosławenkę-Winckowskiego jako przedsiębiorstwo prywatne. W 1933 roku firmę przekształcono w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Jej nakładem ukazywały się utwory muzyczne i nuty. Trudność w ustaleniu ilości druków wydanych przez tego nakładcę wynika przede wszystkim z faktu, że wydawnictwa nutowe i teksty pieśni, które stanowiły podstawę produkcji tej firmy, to drobne czasem kilkustronicowe wydania, często nierejestrowane przez «Urzędowy Wykaz Druków». Podstawą do analizy tej produkcji mogą być katalogi wydawnicze firmy ukazujące się pod tytułem «Muzyčnyj katalog Torbana».

W celu wydawania literatury pięknej powstała Spółdzielnia Wydawnicza «Slovo», która rozpoczęła swoją działalność w 1929 roku przy ul. Ruskiej 3, w lokalu wynajmowanym od Instytutu Stauropigialnego. Firmą kierował trzysobowy zarząd Piotr Manastyrski, Mikołaj Tretiak i Kazimierz Herynowicz. Ze względów finansowych, działalność wydawnicza została jednak ograniczona na rzecz prowadzenia księgarni, antykwarni i wypożyczalni książek. Firma nastawiła także swoją działalność na drukowanie wydawnictw innych nakładców ukraińskich²⁶.

Nakłady podejmowały także spółki wydawnicze zakładane w określonym, konkretnym celu wydawniczym jak np. Redakcja Ukrainkoji Zahalnoji Encyklopediji we Lwowie, która prowadziła działalność wydawniczą w latach 1930–1935 i wydała 3

²³ Spółdzielnia wydawała pisma: «Nasz Lemko», «Nasz Put», «Dytyna», «Dnipro», «Switło i Tin», «Stara Ukraina», «Nova Kultura» oraz miesięcznik «Litopis Červonoji Kalyny». W latach 1921–1939 ukazywał się rocznik Istorичnyj Kalendar – Almanach Červonoji Kalyny. Łącznie ukazało się 19 tomów Kalendarza.

²⁴ *Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*. Oprac. Anna Krochmal. Warszawa 2005, s. 285.

²⁵ I. Kotłobułatowa, *Knyhari ta kniharni w mynulomu Lvova*. Lviv 2005, s. 189.

²⁶ CDIAUL, *Vydavnyčyj Kooperatyv «Slovo» m. Lviv 1929–1939*, fond 846, on 1.

tomy ukraińskiej encyklopedii powszechnej. Na jej czele stał Iwan Rakowski. Przy encyklopedii pracowało 136 autorów, którzy łącznie opracowali 34 tys. haseł²⁷.

Osobną grupę nakładców stanowią redakcje ukraińskich czasopism, które często powielały materiały prasowe lub wydawały rękopisy przysyłane do redakcji. Obok odbitek z czasopism naukowych, popularnonaukowych i informacyjnych wydawały także książki z zakresu literatury pięknej. Wokół niektórych pism zbudowano duże firmy wydawnicze, jak np. w przypadku najpopularniejszego dziennika ukraińskiego «Diło» ukazującego się od 1880 roku. Od 1925 r. gazeta stała się nieoficjalnym organem Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego (UNDO). Wydawnictwo podejmowało liczne nakłady książkowe (99 tytułów) m.in. w serii Biblioteka «Diła». Obok literatury ukraińskiej wydawano także popularne powieści i zbiory nowel literatury obcej.

Szeroko zakrojoną działalność wydawniczą prowadziło wydawnictwo Ukraińska Presa Iwana Tyktora, zbudowane wokół pisma «Novyj Čas». Założyciel tego największego ukraińskiego koncernu prasowego Iwan Tyktor (1896–1982) odegrał szczególną rolę w rozwoju kultury piśmienniczej swojego narodu. Swoją działalność rozpoczął od wydawania czasopisma «Novyj Čas», finansowanego przez diasporę kanadyjską. Samodzielną działalność Tyktora należy liczyć od 1925 roku, kiedy odkupił gazetę i rozpoczął działalność na szeroka skalę²⁸. Obok czasopisma «Novyj Čas» wydawał także «Nasz Prapor» (dla rodzin ukraińskich), «Nasz Łemko», «Dzvinečok» (dla dzieci), «Komar» (satyryczny), «Narodna Sprava» (dla chłopów). Łącznie odnotowano 198 tytułów wydanych pod firmą Tyktora. Analiza tej produkcji wskazuje, że większość wydań to literatura piękna przede wszystkim ukraińska, chociaż w ofercie wydawnictwa znalazły się również tytuły z przekładami literatury francuskiej, rosyjskiej i czeskiej. Obok powieści, zbiorów opowiadań i nowel znajdujemy wiele sztuk teatralnych przeznaczonych dla zespołów amatorskich. Wiele tytułów popularyzowało historię Ukrainy, jej kulturę, literaturę i tradycje ludowe. Książki ukazywały się najczęściej w seriach związanych z poszczególnymi tytułami prasowymi wydawanymi przez I. Tyktora. Skierowane do poszczególnych grup czytelników realizowały określone cele narodowe («Ukrajinska Biblioteka», «Istoryczna Biblioteka»), społeczne (Biblioteka «*Narodnoji Spravy*», «Biblioteka Nasoho Łemka», «Amatorskij Teatr Nasoho Łemka») i kulturalne («Amatorskij Teatr Nasoho Praporu», «Muzyczna Biblioteka», Biblioteka dla mlodi «Ranok»).

Koncern wydał też monumentalne dzieła «Istorija ukraïnskoji kultury», «Istoria ukraïnskoho vijska», «Velyka istorija Ukrainy» i «Velyka vsesvitna istorija», które ukazywały się od 1934 w cyklicznych miesięcznych zeszytach.

Literaturę dla dzieci wydawało wydawnictwo ilustrowanego magazynu «Svit Dytny», które ukazywało się przez całe dwudziestolecie międzywojenne. Założycielem tego prywatnego wydawnictwa był M. Tarańko. Książki wydawane były w serii «Ditoča Biblioteka», która ukazywała się od 1922 roku aż do wybuchu II wojny światowej. Łącznie ukazało się 233 tomy serii, głównie bajek, powiastek,

²⁷ *Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy ...*, s. 299.

²⁸ Ihor Czornovot: *100 widatnych lvivian*. Lviv 2009, s.352–355.

powieści, sztuk z przeznaczeniem dla teatrzyków dziecięcych, literatury popularnonaukowej²⁹. W ofercie, obok twórców ukraińskich znaleźli się także tacy pisarze jak Jonathan Swift, Wilhelm Busch, Rudyard Kipling, Mikołaj Gogol, Daniel Defoe, ale przede wszystkim Hans Christian Andersen.

Inicjatywy wydawnicze podejmowały także redakcje dzienników «Ukrajinskie Visti» i «Bat`kiwščyna» związanych z Frontem Jedności Narodowej, gazeta «Nova Zorja» organ Ukraińskiej Chrześcijańskiej Organizacji, (od 1930 roku Ukraińskiej Katolickiej Partii Ludowej), tygodnika «Nedila» związanego z UNDO i adresowanego do ukraińskiej inteligencji. Wśród nakładców znalazły się także redakcje czasopism literackich «Novi Šliahy» i «Novej Chaty» adresowanej do kobiet. Odnotowano także nakłady podejmowane przez redakcje pism: «Karpatskij Zvon», «Zemlja i Volja», «Visty z Łuhu», «My molodi».

Nakłady książek naukowych, popularnonaukowych i literackich podejmowała także redakcja czasopisma «Literaturno-Naukowyj Vistnyk», miesięcznika literacko-naukowego o kierunku narodowym. Celem pisma było zapoznanie czytelników z twórczością literacką i naukową pisarzy i uczonych ukraińskich³⁰.

Obok nakładców profesjonalnych, działalność wydawniczą podejmowały także ukraińskie instytucje oświatowe, kulturalne, religijne, naukowe, polityczne, społeczne i życia gospodarczego. Ich udział w produkcji wydawniczej jest duży, według wstępnych obliczeń, instytucje nieprofesjonalne wydały na terenie Lwowa ok. ½ ogółu druków ukraińskich.

Największą aktywność wykazywały organizacje oświatowe. Przez cały okres funkcjonowała najstarsza z nich – «Prosvita», założona w 1868 roku. Główne zadania Towarzystwa to rozwój oświatowy i kulturalny oraz podniesienie poziomu życia narodu ukraińskiego przez likwidację analfabetyzmu. Swoje cele organizacja realizowała poprzez swoje wydawnictwa³¹. W sumie w okresie międzywojennym Towarzystwo wydało 183 tytuły popularnych czytanek dla ludu, literatury popularnonaukowej zwłaszcza historycznej, wszelkiego rodzaju poradników, a także dzieł wybitnych pisarzy ukraińskich³². W przypadku tego nakładcy zwraca uwagę różnorodność tematyczna wydawanych druków, które wydawane były z myślą upowszechniania idei tego zasłużonego dla narodu ukraińskiego Towarzystwa.

Działalność wydawniczą prowadziło również stowarzyszenie «Ridna Škoła», założone w 1881 roku jako «Ruskie Tovarystvo Pedahohyczne». Jego podstawowym zadaniem była obrona oświaty ukraińskiej przed spolonizowaniem. W tym celu Towarzystwo miało wnosić do władz szkolnych i ustawodawczych prośby i przedstawiać memoriały w sprawie nauczania języka ukraińskiego oraz zakładania różnego typu szkół oraz burs. Po pierwszej wojnie światowej przejęło również całe

²⁹ Nie wszystkie kolejne tomy zostały odnotowane w polskich bibliografiach. W bazie odnotowano tylko 140 tytułów tego wydawnictwa.

³⁰ *Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy ...*, s. 285.

³¹ D. Adamecyk: *Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej*. Kielce 1992, s. 44.

³² Polskie źródła bibliograficzne odnotowują tylko 89 tytułów wydanych Towarzystwo Prosvita. Dane zostały uzupełnione dzięki bibliografii: L. Holovata, L. Suš, O. Berbeka: *Tovarystvo «Prosvita» u Lvovi. Pokažčyk vydan`*. Lviv 2008.

prywatne szkolnictwo ukraińskie, zakładało szkoły ludowe, zawodowe, seminaria nauczycielskie, prowadziło kursy dla analfabetów³³. Nakładem «Ridnej Škoły» ukazało się 89 tytułów z zakresu pedagogiki, wychowania, oświaty szkolnej i pozaszkolnej, podręczników dla szkół powszechnych i gimnazjów, oraz popularnonaukowych wydań dla dzieci i młodzieży.

W okresie międzywojennym zmniejszyła się rola wydawnicza niezwykle zasłużonego dla kultury i oświaty Rusinów – Lwowskiego Instytutu Staupigialnego, który powstał w 1788 roku na bazie Bractwa Uspieńskiego³⁴. W porównaniu z XIX wiekiem spadła roczna ilość wydawanych druków. Natomiast często drukarnia Instytutu służyła innym nakładcom ukraińskim.

Swoją działalność wydawniczą prowadziło także Towarzystwo im. Mychajła Kaczkowskiego istniejące we Lwowie od 1874 roku. Obóz narodowy ukraiński uznawał je za moskalofilskie, sympatyzujące z Rosją carską. Towarzystwo zrzeszało konserwatywną część kleru i inteligencji oraz mieszkańców wsi. Celem jego działalności było szerzenie oświaty, praca nad podnoszeniem poziomu świadomości społecznej oraz propagowanie idei trzeźwości wśród ludu. Zadania swoje realizowało poprzez udzielanie pomocy młodzieży studenckiej, organizowanie szkoleń, w tym mleczarskich, weterynaryjnych, spółdzielczych, publikowanie odpowiedniej literatury³⁵. Ogółem odnotowano 54 tytuły wydane nakładem tego Towarzystwa m.in. w serii «Narodnaja Biblioteka» z podseriami «Biblioteka dlja Ditej», «Serija Teatralna», «Populiarno-Naučna Serija». W ramach tych cykli wydawano literaturę piękną dla dorosłych i dzieci, popularnonaukową, fachową, poradniczą i szkoleniową.

Wymienione wyżej organizacje o charakterze kulturalno-oświatowym odegrały dużą rolę w szerzeniu oświaty, podnoszeniu poziomu świadomości narodowej i społecznej, popularyzacji nauki i wiedzy. Już wstępna analiza ich produkcji wydawniczej świadczy o przewadze druków z zakresu literatury pięknej, popularnonaukowej i oświatowej.

Obok instytucji o charakterze kulturalno-oświatowym działalność nakładową prowadziły ukraińskie instytucje naukowe. Największą rolę należy przypisać, powołanemu w 1873 roku, Towarzystwu Naukowemu im. Tarasa Szewczenki, które odegrało w środowisku ukraińskim podobną rolę jak Zakład Narodowy im. Ossolińskich w polskim. Obie instytucje prowadziły ożywioną współpracę w zakresie kontaktów naukowych i wymiany swoich wydawnictw, co potwierdza korespondencja zachowana w Oddziale Rękopisów Lwowskiej Biblioteki Naukowej W. Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy³⁶.

³³ D. Adamczyk, *Polskie społeczne placówki...*, s. 44.

³⁴ A. Majkowska-Aleksiewicz: *Historia drukarstwa Galicji Wschodniej w latach 1815–1860*. Wrocław 1992, s. 44.

³⁵ *Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy...*, s. 247.

³⁶ B-bo Oss. 219–229, *Księgi korespondencyjne Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1925–1937*. K. 2230. Oddział rękopisów Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Skany znajdują się w Oddziale Rękopisów w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Towarzystwo Naukowe im. T. Szewczenki powołane zostało do życia przez grupę narodowych i kulturalnych środowisk ukraińskich w celu prowadzenia działalności na rzecz rozwoju ukraińskiej kultury, oświaty i literatury. Stąd też w 1874 roku zakupiono drukarnię, która aż do roku 1939 drukowała książki wydawane przez Towarzystwo i innych nakładców³⁷. Obok drukarni, w tym samym budynku przy Placu Akademickim 8, funkcjonowała Księgarnia Towarzystwa, która zajmowała się sprzedażą sortymentową, ale podejmowała także liczne nakłady wydawnictw ukraińskich³⁸. Towarzystwo w okresie międzywojennym wydało we Lwowie 115 tytułów literatury naukowej, popularnonaukowej, fachowej i beletrystyki. Przegląd tych wydawnictw dowodzi, że instytucja ta skupiała naukowców różnych dziedzin, co znalazło wyraz w jej publikacjach z zakresu literatury, historii, filologii, filozofii, archeologii, etnografii, matematyki i nauk przyrodniczych.

Intensywną działalność wydawniczą prowadziło także Naukowo-Literackie Towarzystwo Haličko-Ruska Matyca we Lwowie, utworzone w 1848 roku przez główną Ruską Radę na wzór tego typu organizacji działających w innych krajach słowiańskich. Jego celem było upowszechnianie oświaty i nauki poprzez publikowanie naukowej i popularnej literatury oraz wygłaszanie wykładów publicznych i referatów³⁹. Niestety w bazie odnotowano tylko kilkanaście tytułów wydawanych przez to Towarzystwo.

Wśród licznych organizacji o charakterze społecznym działalność wydawniczą podejmowały m. in. organizacje kobiece. Środowisko ukraińskie reprezentuje Towarzystwo Sojuz Ukrainok powołane do życia w 1917 roku. Celem związku była działalność społeczna i edukacyjna. Wśród wydawnictw związku widzimy druki religijne, oświatowe, popularyzatorskie i wszelkiego rodzaju poradniki potrzebne kobietom w życiu codziennym. Organami prasowymi Związku były czasopisma «Žinka» i «Ukrainka»⁴⁰.

Warto odnotować także działalność nakładową Ukraińskiego Towarzystwa Sportowego Sokil-Batko we Lwowie, działającego od roku 1894 roku. Do zadań Towarzystwa należała praca nie tylko nad fizycznym, ale i duchowym rozwojem jego członków⁴¹. Wydawnictwa Towarzystwa odzwierciedlają jego idee i zaangażowanie społeczne.

Działalność wydawniczą podejmowały także organizacje o charakterze spółdzielczym jak «Centrosojuz», «Narodna Torhovla» i «Maslosojuz». Obok wydawnictw propagujących ruch spółdzielczy organizacje te wydawały szereg poradników z zakresu rolnictwa, handlu, a także literatury pięknej.

Intensywną działalność wydawniczą prowadziło stowarzyszenie rolnicze «Silskij Hospodar». Odnotowano 98 tytułów wydanych przez to stowarzyszenie. Te znakomicie opracowane praktyczne poradniki w zakresie uprawy roli i roślin, hodowli zwierząt, weterynarii, działalności sadowniczo-ogrodniczej, pszczelarskiej,

³⁷ I. Kotłobułatowa: *Knyhari ta knyharni...*, s. 153.

³⁸ Ibidem, s. 155–156.

³⁹ *Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy ...*, s. 244.

⁴⁰ Ibidem, s. 261.

⁴¹ Ibidem, s. 269.

gospodarstwa domowego, budownictwa ludowego, piekarnictwa itp. stały się nieodzowną pomocą fachową dla ludności ukraińskiej. Już wstępna analiza produkcji wydawniczej tego nakładcy świadczy o zdecydowanej, dobrze przemyślanej polityce wydawniczej tego stowarzyszenia. W okresie międzywojennym, obok statutowych zadań na rzecz rolnictwa ukraińskiego, odegrało dużą rolę w fachowym przygotowaniu ludności do nowoczesnego prowadzenia gospodarstw rolnych.

Swój udział w propagowaniu wydawnictw miały ukraińskie banki takie jak «Ukrainbank», «Prombank», «Ziemski Bank Hipoteczny», które część dochodu przekazywały na cele społeczno-polityczne. Zrealizowały nakłady wielu cennych projektów wydawniczych.

Inicjatywy edytorskie podejmowane były także przez indywidualnych nakładców, którzy finansowali wiele interesujących przedsięwzięć, wspomagając organizacje, które nie zawsze, z powodów braku funduszy, mogły realizować swój program wydawniczy. Często pojawia się w tym kontekście nazwisko Iwana Tyktora.

Reasumując należy stwierdzić, że ciągle istnieje konieczność określenia roli Lwowa jako wielonarodowego ośrodka wydawniczego, co będzie możliwe dopiero po pełnej analizie produkcji wydawniczej miasta. Przyjęcie wspólnych założeń badawczych i ich realizacja pozwoli w przyszłości na porównanie dokonań polskich, ukraińskich i żydowskich środowisk. Polskie źródła bibliograficzne nie odnotowują pełnej produkcji nakładców ukraińskich. Należy przypuszczać, że jest ona dużo większa niż wynika to z danych podanych w tej publikacji. Już numeracja stosowana w seriach wydawniczych wskazuje, że nie wszystkie tytuły zostały odnotowane w *Przewodniku Bibliograficznym* i *Urzędowych Wykazie Druków*. Dokładność w odnotowywaniu druków ukraińskich możemy zauważyć dopiero w ukazującej się obecnie *Bibliografii Polskiej 1901–1939*, która uzupełnia braki istniejące w przedwojennych bibliografiach. Przede wszystkim należałoby rozpocząć poszukiwania w ukraińskich bibliograficznych. Wydana w 2008 roku bibliografia Towarzystwa Prosvita wskazuje, że tego typu publikacje ujawniają wiele zapomnianych i nieodnotowanych nigdzie wydań zasłużonych ukraińskich instytucji⁴².

Należy również pamiętać, że Lwów był głównym ośrodkiem wydawniczym społeczności ukraińskiej, tu swoje siedziby miały najważniejsze instytucje skupiające siły twórcze tego narodu, tu w ramach Uniwersytetu Lwowskiego i Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki działały zespoły wybitnych naukowców ukraińskich. Pracę tych wszystkich instytucji i zespołów dokumentują ich wydawnictwa, publikacje prasowe, coroczne sprawozdania. Analiza produkcji wydawniczej Lwowa pozwoli określić jego rolę jako wielokulturowego ośrodka miejskiego. Nadal bowiem jest aktualne stwierdzenie Stanisława Rychlińskiego, że «ruch wydawniczy jest najlepszym probierzem siły promieniowania ośrodka kulturalnego»⁴³.

Ева ВУЙЦІК. Видавнича продукція в багатонаціональному Львові: дослідницькі постулати.

⁴² Zobacz przypis 31.

⁴³ S. Rychliński: *Warszawa jako stolica Polski*. Warszawa 1936, s. 131.

Львів періоду міжвоєнної Речі Посполитої був другим після Варшави видавничим центром Польщі. Таке його становище зумовлювала не лише діяльність польських видавничих фірм – Національного закладу ім. Оссолінських, книжкового підприємства «Атлас», Державного видавництва шкільних книжок, але й українських – Наукового товариства імені Шевченка, «Просвіти», «Української преси», «Рідної школи», «Світу дитини». Порівняння видавничого доробку польських і українських видавців може стати вихідним пунктом вивчення Львова як культурного і наукового центру. Із цією метою авторка пропонує спільні дослідницькі підходи, які дозволять у майбутньому зіставити досягнення польських і українських видавців. Авторка вказує на методологічні проблеми, які повинен враховувати дослідник, аналізуючи видавничий ринок Львова.

Ключові слова: історія книги 1919–1939, міжвоєнний Львів, український видавничий рух 1919–1939.

Ewa WÓJCIK. Publishing in Multiethnic Lviv: Research Postulates.

Lviv during the interwar period was second only to Warsaw as a center for publishing in the Second Polish Republic. The city's position affected not only the activities of Polish publishing firms, for example, those of the National Ossoliński Institute, the company «Atlas», and the State publishing house of school books, but also Ukrainian ones, such as the Shevchenko Scientific Society, «Prosvita», «Ukrainian Press», «Ridna shkola», and «Svit dytny». A comparison of the publications issued by Polish and Ukrainian book firms can be useful for the study of Lviv as a center of culture and science. To this end, the author offers research strategies that can be applied in the future for comparing the achievements of Polish and Ukrainian publishers. The author points out the methodological issues that researchers should consider before analyzing the publishing market of Lviv.

Keywords: history of the book, 1919–1939; interwar Lviv; Ukrainian publishing, 1919–1939.